

vedeckú prácu nebýva toho času.²⁰ Žiaľ, času ostávalo skutočne málo, i keď autor neustával ani v pramennom výskume Gavlovičovej literárnej pozostalosti, ktorého výsledky stihol ešte publikovať v povojnovom vydaní Literárnohistorického zborníka Matice slovenskej (II – III, 1945-46).

Štúdia o Gavlovičovom živote a diele, publikovaná počas piatich rokov vo výročných správach malackého gymnázia, bola svojím spôsobom Lepáčkovým literárnohistorickým debutom a nesie veľa znakov autorovej nedostatočnej skúsenosti i dobovej úrovne slovenského literárnohistoriografického výskumu.²¹ Napriek tomu si ňou získal oprávnený kredit a uznanie. Pri všetkých čiastkových nedostatkoch otvoril novú kapitolu prístupu ku Gavlovičovej literárnej tvorbe a vyvolal o ňu vedecký záujem. Nebude príliš veľkým nadsadením, ak skonštatujeme, že jeho heuristický výskum stimuloval vznik takých zásadných gavlovičovských prác, akými sa stali štúdie Władysława Bobeka, Júliusa Heidenreicha a Andreja Mráza, nehovoriac o základnej pramennej báze, ktorú vytvoril pre ďalšie literárnohistorické bádanie. A to rozhodne nebolo a nie je málo.

Celestín Lepáček a jeho monografia o Vojtechovi Šimkovi

MILOSLAV VOJTECH, Filozofická fakulta UK, Bratislava

Osobnosť bernolákovského básnika Vojtecha Šimka (1759 – 1827) stála v slovenskej literárnej histórii vždy akosi na pokraji hlbšieho a intenzívnejšieho výskumného záujmu. Literárnohistorické syntézy venovali Šimkovmu pomerne rozsiahlemu literárnemu dielu prevažne okrajovú pozornosť, jeho význam zväčša devalvovali ideologicky predpojatými hodnoteniami a marginalizovali jeho relevantnosť a miesto v dejinách našej literatúry.¹ V tomto smere má monografia Celestína Lepáčka *Vojtech Šimko, spisovateľ Bernolákovej školy* (Martin, Matica slovenská, 1942), povedané bez akéhokoľvek zveličovania, priekopnícky význam.

²⁰ V liste Stanislavovi Mečiarovi zo dňa 13. 1. 1941 (SNK ALU, sign. 164 F 2).

²¹ Škoda, že aspoň v zredukovanej podobe nebola štúdia zahrnutá do výberu z Lepáčkovho diela vydaného v r. 2005 pod názvom *Františkánsky prínos do slovenskej kultúry* vo vydavateľstve Serafin (ed. Július Pašteka).

¹ Staršie literárnohistorické syntézy Šimkovu literárnu tvorbu nereflektujú vôbec, druhý zväzok tzv. akademických dejín slovenskej literatúry (PIŠŮT, M. – ROSENBAUM, K. – KOCHOL, V.: *Dejiny slovenskej literatúry II*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1960) Šimkovu osobnosť pripomína len v súvislosti so sériou bernolákovských polemík, jeho rozsiahle básnické dielo nespomína. Prvou syntézou približujúcou existenciu Šimkových textov sú jednozväzkové *Dejiny slovenskej literatúry* (Bratislava : Osveta, 1960; autorský kolektív Ján Mišianik, Milan Pišút, Pavol Petrus, Ján Gregorec a Pavol Števcěk), charakterizujúce V. Šimka ako „oneskoreného barokového básnika“ (s. 134). Túto charakteristiku neskôr prebrali aj tzv. pedagogické dejiny slovenskej literatúry (MAZÁK, P. – GAŠPARÍK, M. – PIŠŮT, M. – PETRUS, P.: *Dejiny slovenskej literatúry II*. Bratislava : SPN, 1988). V týchto intenciách charakterizuje Šimkovu poéziu vo svojich *Dejinách slovenskej literatúry od stredoveku po súčasnosť* (Bratislava : Tatran, 1988) neskôr aj v *Dejinách slovenskej literatúry I*. (Bratislava : LIC, 1997) aj Stanislav Šmatlák.

Lepáčkova monografia z r. 1942 je výsledkom jeho dlhodobejšieho záujmu o spisovateľa, kňaza a františkána Vojtecha Šimka. Monografii predchádzal článok, ktorý Celestín Lepáček publikoval už v r. 1937 v *Prameni*, s názvom *Vojtech Šimko, básnik a spisovateľ školy Bernolákovej*.² Skutočnosť, že táto monografia o Šimkovi bola (a dovoľím si povedať, že aj dodnes je) priekopníckou, dokazuje aj Lepáčkov úvodný sumár alebo výpočet starších dostupných prameňov, ktoré venovali tomuto bernolákovskému autorovi pozornosť. Z neho sa dá vyčítať, že osobnosť tohto básnika bola v staršej slovenskej historiografii reflektovaná skutočne iba ojedinele a okrajovo. Zo zásadnejších prameňov Lepáček uvádza najmä prácu P. Serafína Farkasa *Scriptores Ord. Min. S. P. N. Francisci Provinciae Hungariae Nunc S. Mariae* (Bratislava, 1879), obsahujúcu krátky záznam niektorých životných dát a výpočet spisov, ďalej odkazuje na niektoré články Antona Augustína Baníka, Léta Danišoviča, Věslava J. Gajdoša, Michala Chrásteka, Josefa Jungmanna, Alexandra Lombardiniho a i. Celestín Lepáček teda pristúpil k problematike Šimkovho literárneho diela od základu, zrevidoval staršie názory, verifikoval jestvujúce fragmentárne informácie, a čo je dôležitejšie, urobil vo vzťahu k Šimkovmu životu a dielu základný archívny, materiálový a textologický výskum, čím Šimkovu osobnosť znovuoobjavil pre slovenskú literárnu históriu.

Už v úvode svojej monografie Celestín Lepáček naznačil štyri „problémové“ okruhy, ktoré vystihujú podstatu Šimkovho literárneho odkazu a zároveň situujú rozsiahle Šimkovo dielo do kontextu slovenskej literárnej tradície. 1. C. Lepáček upozorňuje, že Bernolákova škola nemala iba jediného relevantného básnika v osobe Jána Hollého, ako sa to tradovalo v našej literárnej historiografii už od Jaroslava Vlčka. Pripomína, že ide „o druhého básnika tejže školy“.³ Lepáček teda už v r. 1942 naznačil to, čo neskôr v r. 1964 zopakoval Mikulaš Bakoš v štúdiu *Poézia u bernolákovcov pred Hollým*⁴; 2. Lepáček upozorňuje na dominantne náboženský rozmer Šimkových literárnych prác; 3. dotýka sa aj literárnosmerovej problematiky jeho poézie, prichádza s tézou, že Šimko „zakončuje františkánsky barok v slovenskej literatúre“,⁵ čím vlastne doplnil a konkretizoval úvahy, ktoré už koncom tridsiatych rokov 20. storočia formoval poľský slovakista Władysław Bobek; 4. Lepáček sa dotýka špecifickosti Šimkovho literárneho diela, a to problematiky jeho rukopisného charakteru, čím ho dáva do súvislosti s básnickými textami Hugolína Gavloviča a s tradíciou rukopisnej literárnej kultúry vo františkánskom písomníctve 18. storočia.

² Prameň. Trnava : Vydavateľstvo Ferka Urbánka a spol., 1937, s. 210.

³ LEPÁČEK, C.: *Vojtech Šimko, spisovateľ Bernolákovej školy*. Turčiansky Sv. Martin : Matica slovenská, 1942, s. 5. Na tento fakt osobitne upozornil aj literárny kritik J. E. Bor v osobnej spomienke na Celestína Lepáčka slovami: „V posledných rokoch sa zapodieva Vojtechom Šimkom... Touto štúdiou podvracia Lepáček onen starý predsudok, ktorým sú literárne rukoväte, že Bernolákova škola mala iba jedného básnika, a to Hollého“ (BOR, J. E.: Chvíľočku s Dr. Lepáčkom, literárnym historikom. In: *Slovenská pravda*, roč. 5, 1940, č. 129, s. 3).

⁴ Štúdia bola najskôr publikovaná v zborníku *K počiatkom slovenského národného obrodenia. Zborník štúdií Historického ústavu SAV pri príležitosti 200-ročného jubilea narodenia Antona Bernoláka* (Bratislava : Slovenská akadémia vied, 1964, s. 221 – 240) a neskôr v knihe BAKOŠ, M.: *Z dejín slovenského verša* (Bratislava : Tatran, 1984, s. 7 – 40).

⁵ LEPÁČEK, C.: C. d., s. 5.

Štruktúra Lepáčkovej monografie ako celku je poňatá v duchu tradičnej zásady „vita et scripta“, s uplatnením a využitím celého metodologického inštrumentária pozitivisticko-historiografickej historiografie. Z hľadiska metodologického či typového ide o klasickú materiálovú historiografickú prácu, ktorá sa vyznačuje maximálnou úctou k pramennému materiálu (materiálové východisko Lepáčkovej práce tvoril rozsiahly súbor archíválií z fondov františkánskych knižníc a archívov), ale aj preferenciou deskriptívnych postupov pred interpretačnými, čo je v práci markantné.

Pri recepcii Šimkovho literárneho diela Celestín Lepáček postupuje systematicky, podľa žánrovo-druhového princípu. Najskôr sa venuje básnickej tvorbe, ktorú rozdeľuje podľa žánrovo-tematického aspektu na eschatologické spisy a príležitostnú poéziu, potom prechádza k prozaickej tvorbe (náboženské spisy) a napokon reflektuje jeho tvorbu prekladovú.

Vlastnú analýzu básnickej tvorby v kapitole *Šimkova literárna činnosť C. Lepáček* začína všeobecnými hodnoteniami jej celkového charakteru. V tejto súvislosti hovorí: „Všeobecný charakter Šimkovej literárnej činnosti je náboženský, jemne preniknutý národným duchom. Vonkajšie rúcho, forma je antická, duch barokový, rekatolizačný.“⁶ Táto charakteristika, ktorú – samozrejme, s použitím exaktnejšej literárnohistorickej terminológie – prevzala aj neskoršia slovenská literárna história, získala všeobecnú platnosť. Ako problematickejšie sa však javia Lepáčkove úvahy, dotýkajúce sa barokovej poetiky a typologických znakov baroka. Lepáček za základný znak barokovej literatúry považuje „starosť o spásu duše ľudskej“⁷. Túto formuláciu podrobil kritike krátko po vyjdení Lepáčkovej práce Mikuláš Bakoš vo svojej programovej štúdii *Problém vývinovej periodizácie slovenskej literatúry* (1944) a Celestínovi Lepáčkovi priamo vyčítal precenenie niektorých religióznych aspektov pri hodnotení baroka. Celkovo Lepáček nielen v úvodných pasážach k problematike Šimkovej tvorby, ale aj na ďalších miestach svojej knihy ustrnul v teologizovaní, podfarbenom rétoricko-homileticky preexponovaným štýlom. Dikcia Lepáčkovho výkladového textu sa pohybuje v rozmedzí teologického traktátu so zreteľnými reliktnými homiletickými štýlmi so všetkými rétorickými a exemplifikačnými postupmi na jednej strane a exaktnou polohou literárneho historika na strane druhej. Ako príklad možno uviesť ukážku z úvodných častí, v ktorých C. Lepáček charakterizuje tematické aspekty Šimkových básnických spisov: „Najblahodarnejší prostriedok proti hriechu barokoví spisovatelia vidia v rozjímaní o posledných veciach človeka: o smrti, o osobnom a poslednom súde, o nebi a pekle. Pamätanie na smrť je veľmi užitočné, lebo hriešnika povzbudzuje, aby sa chránil hriechu, a spravodlivého zasa, aby zotrval a cvičil sa v ctnosti. Na tomto svete človek žije len krátky čas. Musí potom všetko zanechať. Kedy? Kde? Ako? Nevie! Každou chvíľou, každou hodinou, každým dňom blíži sa ku smrti, ktorá urobí koniec všetkému časnému a otvorí mu bránu do večnosti. Aby tá večnosť bola blažená, musí byť smrť, sprievodkyňa do nej, šťastná...“⁸

Táto Lepáčkova poloha, oscilujúca medzi oboma spomenutými „krajnosťami“, je prítomná aj v tých častiach monografie, kde sa venuje konkrétnym Šimkovým textom.

⁶ Tamže, s. 15.

⁷ Tamže, s. 15.

⁸ Tamže, s. 16.

Prvý Šimkov literárny text, ktorý si Celestín Lepáček všima, je eschatologická básnická skladba *O posledních vecách člověka*. Lepáček si exaktnejšiu polohu literárneho historika zachováva najmä v častiach, v ktorých sa venuje textologickým aspektom Šimkovho rukopisu tejto básnickej skladby (textové verzie, ich porovnanie, vzhľad, otázky datovania vzniku skladby a pod.). Ak by sme mali charakterizovať spôsob Lepáčekovho uchopenia Šimkovho textu, tak musíme potvrdiť len to, čo už bolo povedané na začiatku, že Lepáčekov prístup k Šimkovmu básnickému textu je neinterpretovaný, skôr deskriptívny. Lepáček sa stáva prevažne komentátorom Šimkových názorov, stavia sa do pozície akéhosi „sprievodcu“ Šimkovým textom než jeho zainteresovaným a zasväteným vykladačom. Lepáček postupuje tak, že publikuje rozsiahle pasáže z básnikovho rukopisu, ktoré prerušuje svojimi krátkymi a niekedy až veľmi minimalizovanými vstupmi, ktoré majú zväčša popisný charakter. Na niektorých miestach sa Lepáček necháva uniesť dikciou Šimkovho básnického textu a štýl svojho „komentátorského vstupu“ mu dokonca prispôsobuje. Napríklad pri charakteristike IV. zväzku s názvom *O nebi, blahoslaveních mestě* Lepáček začína svoj vstup pateticky štylizovaným prehovorom: „Ako vyschnutá zem prahne po nebeskej rose, ako dychtí smädny jeleň po čerstvom žriedle, ako väzeň vzdychá po sladkej slobode, tak duša človeka túži po blaženosti večnej, ktorú nachádza v nebi v spoločnom obcovaní s Bohom, vrcholom to všetkého šťastia, krásy, dobra a radosti“ (s. 33). Pri opise IV. zväzku Šimkovej skladby *O posledních vecách člověka* dokonca Lepáček publikuje celú kompaktnú pasáž textu bez akýchkoľvek vlastných postupov alebo len so skutočne minimálnymi.

Lepáčkova monografia má preto na mnohých miestach skôr charakter komentovanej čítanky. S odstupom času sa však ukázal najmä pramenný a textologický význam jeho postupu. Lepáček totiž publikoval nielen rozsiahle úryvky z jednotlivých skladieb, ale aj všetky autorove poznámky (bibliografické údaje, citáty, odkazy na literatúru a pod.). Ukážky dnes vlastne predstavujú jediný ucelenejší textový prameň k Šimkovým básnickým skladbám.⁹

Ďalším špecifikom spôsobu Lepáčekovho literárnohistorického uchopenia Šimkovho básnického textu je absencia hodnotiaceho postoja. Celkovo v Lepáčkovej dikcii vo vzťahu k opisovanému (teda k básnickej skladbe) dominuje neutrálny postoj. Ojedinelú formuláciu s hodnotiacim aspektom možno nájsť napríklad na 31. strane monografie, kde si autor všima estetický rozmer Šimkovho básnického jazyka: „Krásny je opis prevratu v prírode, ktorý predchádza posledný súd“ (za hodnotením nasleduje ukážka Šimkovho básnického textu).

Práve hodnotenie literárnoestetického kvality Šimkovho textu (tá je napriek jeho persuzívnemu charakteru v mnohých častiach markantná) je najväčšou slabinou Lepáčkovej monografie. Charakteristiku Šimkovho básnického jazyka v skladbe *O posledních vecách člověka* Lepáček obmedzil iba na konštatovanie: „Reč, ako z ukážok možno posúdiť, je ľudová, jadrná, rýdza a bohatá. Obsahuje i výrazy, ktoré sa v terajšej reči vôbec alebo zriedkakedy vyskytujú, ako napr...“ (s. 46, nasleduje výpočet Šimkových básnických

⁹ V Literárnom archíve SNK je uložený rukopis len jednej časti skladby *O posledních vecách člověka, O smrti* (signatúra 155 AR 2), ostatné časti rukopisnej pozostalosti sú v súčasnosti nezvestné.

neologizmov).¹⁰ Závěrečné části venované básnickej skladbe *O posledních vecích člověka* spracoval Lepáček úplne mechanicky: tvoria ho enumeratívne zoradené excerpované príklady jednotlivých básnických figur a trópov použitých v skladbe. Práve tieto pasáže svedčia o tom, že jeho literárnoteoretická reflexia ustrnula v enumeratívnosti.

Analogické postupy Celestín Lepáček využíva aj pri výklade druhej Šimkovej eschatologickej skladby *O príprave k dobréj smrti*. Lepáček tu dôsledne opísal kompozičnú štruktúru Šimkovej skladby a opäť publikuje rozsiahle pasáže básnického textu, do ktorých vstupuje často minimálne, niekedy dokonca iba vo forme dvoj- až trojriadkových komentárov. Čo je však opäť zaujímavé, je dikcia týchto vstupov, kde Lepáček upadá do homiletiky podfarbenej rétorickosti s didakticko-moralistickým postojom, korešpondujúcim so Šimkovým textom (teda dikciu svojich komentárov podriadiť dikcii Šimkových veršov), čo možno dokumentovať na konkrétnych príkladoch:

V jednom zo svojich vstupných komentárov k Šimkovmu básnickému textu uvádza: „Kniha je najlepším priateľom človeka. Čítanie dobrých kníh upevňuje človeka na ceste k dokonalosti a takto sa pripravuje na dobrú smrť“ (s. 71). Nasleduje úryvok Šimkovho textu: „Učňa je čítání pilné, vřip kděž mi cvičíme, / Pec žeravá, we kteréj vóla sa rozpaľuje. / Keď sa ti jak patřil modlíš, ti z Bohom vtedi Reč máš; / Keď čítáš hovorí Bóh skrze Písmo řebe. / Čítání dobrích kníh jest nám velmi osožné; Což mi čiňit, zaňechat' máme, to dobre učí. / Čítání dáva poznať, kam ciliři máme...“ alebo: „Výdatnou pomocou dobrej smrti je vystríhanie jazyka. Jazyk je malý úd ľudského tela, ale môže zaviniť nesmierne duševné škody. Jazykom zveľubujeme Pána Boha, keď sa modlíme alebo spievame. Keď však hrešíme, vtedy viac škody môžeme ním zaviniť ako mečom, povodňou alebo ohňom“ (s. 71), a opäť nasleduje analogický úryvok Šimkovho básnického textu: „Tento malí v řeľe ud ňemalu škodu často čiňívá, / Pomlúvá a haňí, tenť k hňevu pozbuzuje. / On dobré prátelstvo hubí, zbroj k bitke podává...“.

V časti venovanej druhej Šimkovej eschatologickej skladbe sú však na druhej strane miesta, kde sa Celestín Lepáček prejavil predovšetkým ako literárny historik a výborný znalec dobovej eschatologickej literatúry. Veľmi cenné a z literárnohistorického i textologického aspektu zaujímavé sú najmä tie časti Lepáčkovej knihy, kde analyzuje závislosť Šimkovho textu od staršej eschatologickej literatúry. Podrobne analyzuje najmä paralely medzi Šimkovou skladbou *O príprave k dobréj smrti* a skladbou Benigna Smrtníka *Kunšt dobře umřiti* (1697) a podrobnými textovými komparáciami dokazuje, že Šimko Smrtníkovu knihu poznal a že z nej aj čerpal. Ďalej dokazuje, že Smrtníkova kniha mu sprostredkovala aj názory iných autorov eschatologickej literatúry (predovšetkým Hilaria a Sancto Anastasia a jeho knihy *Archimedes Christianus*, ktorá bola vlastne priamou Smrtníkovou predlohou). Lepáček precízne skúma podobnosti a rozdiely oboch textov a dokumentuje ich na rozsiahlych ukážkach zo Smrtníkovho a Šimkovho textu. Dochádza k záveru, že „Šimko prevzal od Smrtníka iba hlavnú myšlienku, vypracovanie má samo-

¹⁰ Práve Lepáčekov nie veľmi presne a šťastne formulovaný postreh o „ľudovosti“ Šimkovho jazyka nekriticky preberali neskoršie syntetizujúce literárnohistorické práce: napríklad *Dejiny slovenskej literatúry* (Bratislava : Osveta, 1960) význam Šimkových prác zužujú najmä na oblasť ľudovosti Šimkovho literárneho jazyka: „Sú zaujímavé len ako doklad o ďalšom uplatnení ľudového jazyka“ (s. 134). Šimkov literárny jazyk je naopak vysoko štylizovaný, plný neologizmov a rétorických obrátov.

statné... Šimko, okrem nepatrných spoločných citovaní sv. Písma alebo sv. Otcov, je nezávislý od Smrtníka, pracuje samostatne“ (s. 83).¹¹

Podobným spôsobom analyzuje aj vzťah Šimkovho textu k jeho ďalšiemu prototextu, ktorým je text P. Alojza Bellecia (1704 – 1757) *Christianus pie moriens* (1749). Ako postupne Lepáček dokazuje, Šimko sa touto knihou inšpiroval najmä pri koncipovaní 15. kapitoly III. knihy *Duchovné poručení Duše*. Lepáček na porovnanie uvádza rozsiahle časti Belleciovoho textu (publikuje ich v latinskom origináli) a príslušné analogické časti zo Šimkovej skladby *O príprave k dobrej smrti*. Vďaka týmto textovým analýzám a porovnaniam je Lepáčkova monografia zaujímavým materiálom k štúdiu európskej a domácej eschatologickej literatúry 17. a 18. storočia.

Osobitne sa Celestín Lepáček venuje aj Šimkovej príležitostnej poézii. Zaoberá sa básnickými textami, ktoré dedikoval predstaveným rehoľných rádov, cirkevným hodnostárom a mecénom bernolákovskej školy. Lepáčkov prístup k textom príležitostnej poézie je opäť podobný ako jeho prístup k eschatologickým básnickým skladbám. Opäť publikuje rozsiahle úryvky zo Šimkových príležitostných básnických textov, niektoré z nich dokonca v úplnom znení (príležitostné básne *Mnoho velebnému Otcu Antonínovi Greguška Trnavského kláštiera gvardiánovi etc.*, *Najdustojnejšiemu a visoceosviätenému knižatovi Aleksandrovi z Rudného a Ďiváckej Novej Vsi*, vergiliovskú eklogu *Rozmluvaní pastirov*, dedikovanú opäť Alexandrovi Rudnayovi a latinskú báseň *Carmen Excellentissimo, Illstrissimo, ac Reverendissimo Domino Domino Josepho Kluch...*). Lepáček teda zhromaždil obsiahly korpus textov príležitostného charakteru, čím sa jeho monografia zároveň stala závažným prameňom k dejinám slovenskej príležitostnej poézie bernolákovského obdobia. Jeho literárnohistorický prístup k uvedeným textom zostáva v popisnej rovine; celá táto časť monografie má skôr charakter antológie Šimkových príležitostných básnických textov. Iba v prípade príležitostnej básne *Mnoho velebnému Otcu Antonínovi Greguška Trnavského kláštiera gvardiánovi etc.* rieši otázku Šimkovho autorstva, ktoré dokazuje textovokriticky, analýzou autorovho básnického jazyka.

Tradičné literárnohistorické postupy Lepáček využíva skôr v záverečných častiach svojej práce, v ktorých sa zaoberá Šimkovým nezvestným textom *Spatrení obsah učení veršovnickich na dve strani rozdelenich* (jeho obsah a charakter sa pokúša aspoň náznačkovo rekonštruovať podľa narážok v dobovej korešpondencii) a rovnako sa usiluje zhromaždiť čo najviac informácií naznačujúcich existenciu ďalších autorových básnických textov, ktoré však zostali nezvestné. Informácie o nich Celestín Lepáček čerpá najmä z dobovej korešpondencie. Ide predovšetkým o korešpondenciu kníhtlačiaru Jelinka s ostrihomským kanonikom Jurom Palkovičom, písanú v nemčine, ktorú Lepáček publikuje v preklade do slovenčiny.

Záverečné časti monografie sú venované Šimkovmu asketicko-pedagogickému spisu *Skrovná knižka franciškánská* (tu Lepáček dokazuje jednoznačnosť Šimkovho autorstva a opäť uvádza rozsiahle ukážky niekoľkých častí spisu), jeho homiletickým textom a rečiam, účasti v bernolákovských polemikách a prekladom z latinčiny a maďarčiny.

¹¹ Lepáček venoval Smrtníkovi aj rozsiahlu samostatnú štúdiu: LEPÁČEK, C.: Benignus Smrtník. Život a dielo. In: *Litteraria Historica Slovaca* I-II. Bratislava : Slovenská akadémia vied a umení, 1946-47, s. 25 – 50.

Najparadoxnejšie sa v celej monografii javí najmä Lepáčekov postoj k Šimkovej kontroverznej účasti v bernolákovských polemikách. V tejto súvislosti sa obmedzil iba na strohú rekapituláciu bibliografických údajov k sérii polemických spisov. Šimkovu participáciu na protifándlyovskom ťažení sa pritom usiluje relativizovať poukazovaním na jej „údajnosť“: „P. Vojtech Šimko údajne (podčiarkol M. V.) spolupracoval i na polemickom spise Anti-Fándly.“¹² Predmet polemiky, Fándlyho *Dúvernú zmlúvu* Lepáček tendenčne označuje ako „hanopis na rehoľníkov“.¹³ Celkové zhodnotenie účasti Vojtecha Šimka v bernolákovských polemikách končí Lepáček „alibisticky“ slovami, v ktorých sa vyhýba hľadaniu historickej pravdy: „Či Šimko skutočne spolupracoval s Bajzom na diele ‚Anti-Fándly‘, dokazovať nebudem. V krátkom čase osvetlí nám celú otázku literárny historik Dr. A. Baník, ktorý našiel Fándlyho rukopis ‚Zahambení posmiwač‘, a prof. Dr. Věšvlad Gajdoš, ktorý zasa má v úschove jediný na Slovensku dnes známy exemplár knižky ‚Anti-Fándly‘.“¹⁴

Napriek všetkým metodologickým limitom a osobnostným i dobovým obmedzeniam Lepáčekova monografia zaujíma v kontexte slovenskej literárnej historiografie štyridsiatych rokov 20. storočia dôležité miesto. Ak sledujeme dobové diskusie o metodologických otázkach dotýkajúcich sa literárnej historiografie, zistíme, že Lepáčekova monografia sa stala ich integrálnou súčasťou. Už niekoľkokrát sa v súvislosti s Celestínom Lepáčkom pripomína meno Mikuláša Bakoša, ktorý viacerou kritických výhrad voči jeho postupom sformuloval vo svojej známej programovej štúdiu *Problém vývinovej periodizácie slovenskej literatúry* (1944). Už táto štúdia ako keby predznamovala ambivalentný postoj Mikuláša Bakoša k Lepáčekovým výskumom. Na jednej strane ho radí k tzv. „tradičnej literárnej histórii“ a má voči nemu výhrady prevažne metodologického charakteru, na druhej strane však z Lepáčekových výskumov aj sám čerpá. Jeho zistenia však dáva do celkom nových súvislostí a interpretuje ich v intenciách štrukturalistických metodologických kritérií (hodnotenie Šimka ako „básnika oneskorencia“).

V citovanej štúdiu vyjadruje Bakoš aj svoj príznačný postoj k tradičnému materiállovému literárnohistorickému výskumu: „Skúmanie posledných desaťročí sa zväčša orientovalo na výskum detailných otázok. Upozornenia na bohatú, doteraz neznámu spisbu najmä zo starších storočí nemenia podstatnejšie doteraz obraz slovenskej literatúry, hoci v niektorých obdobiach značne rozmnožujú množstvo literárnych pamiatok... Nový obraz literárnych dejín nevzniká objavovaním neznámych pamiatok, lež predovšetkým novou interpretáciou literárnych faktov, utvorením nového vysvetľovacieho inštrumentu a jeho aplikovaním na konkrétny historický výskum.“¹⁵ Následne podrobuje opäť kritike postupy pozitivistickej a kultúrohistorickej metódy a kritizuje aj metodologický eklekticismus vo výskume literatúry.

¹² LEPÁČEK, C.: *Vojtech Šimko, spisovateľ Bernolákovej školy*. Turčiansky Sv. Martin : Matica slovenská, 1942, s. 144.

¹³ Tamže, s. 144.

¹⁴ Tamže, s. 146.

¹⁵ BAKOŠ, M.: *Problém vývinovej periodizácie slovenskej literatúry*. In: *Problémy literárnej vedy včera a dnes*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1964, s. 150.

Mikuláš Bakoš teda paradoxne podrobuje kritike a relativizuje význam literárnohistorického výskumu, ktorý bol svojou orientáciou na skúmanie „jednotlivosti“ či „bio-bibliografickým zameraním“ síce v rozpore s jeho metodologickými predstavami, no na druhej strane sa mohol stať východiskovou bázou pre proklamovanú „novú interpretáciu literárnych faktov“, čo zrejme prehliadol, resp. nedocenil. Práve v tridsiatych a štyridsiatych rokoch je pozorovateľný nárast literárnohistorickej produkcie tohto typu (reprezentuje ich aj Lepáčkova monografia), pričom mnohé práce majú svoju literárnohistorickú relevanciu dodnes a môžu tvoriť východisko nových interpretácií. Bakoš teda relativizoval a spochybňoval niečo, čo sa v slovenskej literárnej vede rozvíjalo len pomaly a bolo nesmierne potrebné pre kontinuálny vývoj a výmenu metodologických postojov. Na obmedzenosť, ba priam absenciu systematickejšej skúsenosti s pozitivistickými metodologickými postupmi, ktoré Mikuláš Bakoš apriórne spochybnil, upozornil Jozef Ambruš v r. 1941 slovami: „... je škoda pre poznanie našej literárnej tradície, že u nás literárnohistorické skúmanie neprešlo obdobím pozitivismu, ktoré v ostatných literatúrach prinieslo mnoho znamenitých objektívnych poznatkov.“¹⁶ Práve metodologická torzovitosť a malá rozvinutosť pozitivistického typu skúmania v našej literárnovednej tradícii komplikovala „najmä kritickú a vecne spoľahlivú identifikáciu relevantných zložiek literárneho procesu starších vývinových období“,¹⁷ čo v konečnom dôsledku potvrdzuje aj Bakošova štúdia.

Dôkazom vzájomnej „diskurzívnej“ symbiózy metodologických postupov je práve dvojica textov zo štyridsiatych rokov 20. storočia: Lepáčkova monografia *Vojtech Šimko, básnik Bernolákovej školy* (1942) a Bakošova recenzia tejto práce¹⁸. Kým Celestín Lepáček tradičnými pozitivistickými postupmi vytvoril faktograficky hutný a materiálovo bohatý literárnohistorický text, v ktorom publikoval podstatné časti Šimkových eschatologických textov, pričom ich precízne situoval do súradníc tradície európskej eschatologickej spisby (samozrejme s nevyhnutným reliktom pozitivistickej „vplyvológie“), Bakoš vo svojej recenzii predviedol zase precíznu štrukturálnu reinterpretáciu Šimkových textov, predovšetkým ich verzologickej stránky. Svoje postrehy v zovšeobecnenej podobe neskoršie včlenil do štúdie *Poézia u bernolákovcov pred Hollým*,¹⁹ kde jeho štrukturálna analýza podôb verša na prelome baroka a klasicizmu má dodnes literárnohistorickú relevantnosť a podnetnosť. Práve v textoch, ktorými M. Bakoš priamo nadväzoval na

¹⁶ AMBRUŠ, J.: Univ. prof. Andrej Mráz: Gavlovičova Škola kresťanská. Príspevok k slovenskému literárnemu baroku. Vydala Slovenská učená spoločnosť. Bratislava, 1940. In: *Sborník Matice slovenskej. Literárna história*, roč. 20, 1941, s. 318.

¹⁷ GÁFRIKOVÁ, G.: Benického Slovenské verše z heuristického a textovokritického hľadiska. In: *Slovenský literárny barok. Venované 340. výročiu smrti Petra Benického*. Ed.: Z. Kákošová a M. Vojtech. Bratislava : Univerzita Komenského, 2005, s. 20.

¹⁸ BAKOŠ, M.: Celestín Lepáček, Vojtech Šimko, spisovateľ Bernolákovej školy. In: *Litteraria Historica Slovaca I – II*, Bratislava : Slovenská akadémia vied a umení, 1946-47, s. 262 – 265. Recenzia bola neskôr publikovaná pod názvom Z literatúry počiatkov národného obrodzenia. In: BAKOŠ, M.: *Problémy literárnej vedy včera a dnes*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1964, s. 161 – 166.

¹⁹ Štúdia bola pôvodne publikovaná v zborníku *K počiatkom slovenského národného obrodzenia. Zborník štúdií Historického ústavu SAV pri príležitosti 200-ročného jubilea narodenia Antona Bernoláka* (Bratislava : Slovenská akadémia vied, 1964, s. 221 – 240) a neskôr v knižnom výbere BAKOŠ, M.: *Z dejín slovenského verša*. Zostavil Stanislav Šmatlák. Bratislava : Tatran, 1984, s. 7 – 40.

tradičné materiálové a bio-bibliograficky zamerané práce, dospel k presvedčivejším literárnohistorickým výsledkom.²⁰ V neskorších literárnohistorických prácach (odhliadnuc od marxistickej devalvácie vlastných metodologických postojov v päťdesiatych rokoch) Bakoš revidoval mnohé svoje zásadové a striktné „avantgardne“ koncipované metodologické východiská zo štyridsiatych rokov. Práve literárnohistorické texty, v ktorých sa intenzívnejšie oprel o tradíciu materiálového výskumu, ako aj o impulzy literárnej komparatistiky, nestrácajú svoju výpovednú hodnotu dodnes.²¹

Lepáčkova monografia sa teda stala súčasťou dobových metodologických diskusií, ale aj reinterpretácií. Napriek tomu, že trpí značnými metodologickými obmedzeniami, jednostrannosťou výkladu determinovanou zjavnou sakralizáciou predmetu svojho záujmu, ba dokonca, a to treba priznať otvorene, zaostávala za dobovým vedeckým štandardom, ktorý v štyridsiatych rokoch 20. storočia reprezentovala slovenská univerzitná literárna veda, zostáva relevantným materiálovým základom pre ďalší detailný literárnohistorický výskum, na ktorý naša literárna história v svislosti s V. Šimkom stále iba čaká a pre ktorý Lepáčkova monografia vytvorila precízne materiálové predpoklady. Napokon to pripomenul aj literárny kritik Jozef Kúttnik-Šmálov, recenzent Lepáčkovej monografie, už v r. 1942, keď konštatoval, že „tento heuristický Lepáčkov výskum, i keď prináša vzácne výsledky a objavy, je iba hromadením materiálu. Pravda, pri takom nepovšimnutom a zanedbanom úseku literárnych i kultúrnych dejín Slovákov, ako je úsek barokový, postup, akým pokračuje C. Lepáček, je jedine správny. Až vtedy totiž, keď už bude materiál zhruba známy a roztriedený, dá sa od monografických prác charakteru biografického a bibliografického prikrčiť k prácam syntetickejšim, ktoré by spracovali materiál metódami čisto literárnohistorickými a zistili špeciálne slovesné vlastnosti nášho baroka.“²²

Príspevok vznikol v rámci grantu VEGA 1/2246/05 Teoretické myslenie o literatúre v 18. a 19. storočí.

²⁰ Bakošove recenzie prác tohto druhu sú štrukturalistickými korekciami výsledkov, dosiahnutých tradičnými metódami literárnej histórie. To, čo komentovaní autori (A. Mráz, M. Pišút, A. Kostolný, B. Zbořil, H. Bremond, C. Lepáček a iní) len spomínajú alebo naznačujú, tomu Bakoš často iba niekoľkými črtami dodáva vedeckú systematickosť. Nie sú to recenzie v bežnom zmysle slova. Sú to náčrty vlastných riešení, ktoré dotahujú nedotiahnuté fakty a naznačujú komplexnejšie súvislosti. In: ČEPAN, O.: *Literárne dejiny a literárna veda. Výber z diela Oskára Čepana. Zväzok III*. Bratislava, 2002, s. 165 – 166. Pôvodne publikované v časopise *Slovenská literatúra*, roč. 12, 1965, č. 6, s. 606 – 610.

²¹ Sú to predovšetkým viaceré štúdie publikované vo výbere BAKOŠ, M.: *Z dejín slovenského verša*. Zostavil Stanislav Šmatlák. Bratislava : Tatran, 1984.

²² KÚTNIK-ŠMÁLOV, J.: *Literárna kritika ako poznávanie a hodnotenie*. Bratislava : Lúč, 2004, s. 384 (pôvodne publikované v *Slovenských pohľadoch*, roč. 58, 1942, č. 6 – 7, s. 450 – 453).